

Diligencesagen i Gravlev

... eller spliden mellem lærer Peder Larsen og pastor C. C. H. Gjerløff.

Skrevet 1982 af Irene Fjeldsten, bragt i "Hanen" 2. rk. nr. 6, 1982.

Til indledning lidt facts om de to personer. Lærer Peder Larsen er født i 1805 i Grurup, Thisted amt. Han er dimitteret fra Snedsted seminarium 1828 og kom til Gravlev den 10. juli 1830. Han var gift med Maren Larsdatter fra Vestervig sogn. De havde en plejedatter og konens mor boende plus et par tjenestefolk. Da han kom til Gravlev blev der bygget en ny skole, som lå foran kirkegården, og den blev først nedrevet i 1903. Peder Larsen tog sin afsked i 1869, 64 år gammel, og døde i Gravlev 1873 af brystsyge.

Juelstrup præstegård

Sognepræst Carl Christian Henninger Gjerløff er født 1784 i Hvidbjerg, Thy, hvor hans far var præst. Fra 1814 var han andenlærer ved Snedsted seminarium og blev seks år senere præst i Hassing. Derefter var han sognepræst i Ferslev, Dall, Volsted sogne fra 1832 - 38, hvorefter han kom til Buderup, Gravlev og Aarestrup sogne i 1838. Her var Gjerløff præst til sin død i 1851. Han var gift med Maria Thrap, som kom fra samme sogn. De fik fire børn, hvoraf én blev præst. Det skal lige siges, at Gjerløff boede i Juelstrup præstegård¹ og at han havde langt til de forskellige skoler og kirker.

For at lette forståelsen vedrørende historien, vil jeg fortælle lidt om skolepatronen, præstens mangesidede arbejde og til sidst om lærerens løn. Som skolepatron valgtes som regel den største lodsejer, han skulle mindst eje 32 tønder hartkorn, eller også en lokal bonde, i sjældne tilfælde en præst. Blev det en bonde, skulle man være sikker på at han var fornuftig og skikkelig. Vigtigst var dog at han kunne regne og skrive, ellers blev der ekstraarbejde til præsten. Men lodsejeren var den fødte patron. Hans ansvar var at have tilsyn med skolebygningen og lærerboligen, altså sørge for opførelsen og vedligeholdelse af den. Skolens tilstand afhang i høj grad af patronens syn på skolevæsenet. Han havde også ansvar for at læreren fik sin løn og brændsel i rette tid og mål. Patronen, eller hans godsforvalter, skulle føre skoleregnskaberne. Han var selvskreven til skolekommissionen og havde ligeså meget at sige som præsten. Der foruden havde han sit gods at passe og hvad dette måtte medføre.

Præstens arbejde var måske mere krævende. Han var formand og sekretær for skolekommissionen og havde på dette tidspunkt fire skoler at se til: Aarestrup, Gravlev, Støvring og Sørup. Han skulle jævnligt besøge skolerne for at se om lærerne underviste ordentlig, om børnene var mødte og om skolebygningen var i orden. Han skulle også være med til at eksaminere børnene. I hver skole skulle der holdes et vist antal kommissionsmøder og når der ellers var brug for det. Disse møder blev holdt på skolen eller hjemme i præstegården. Foruden skolearbejdet havde han en del at gøre med fattigvæsenet, med syge (han vaccinerede), med jordemoderen og selvfølgelig alt kirkearbejdet. Han var den mand alle henvendte sig til, når de skulle have hjælp eller når der skulle klages over et eller andet. Man må nok sige at præsten havde meget at rende til.

En lærerløn var dengang ikke noget at råbe hurra for. Før 1814 var der to slags lærere: Degne og skoleholdere. Degnene fik mest i løn, men efter den ny skoleanordning i 1814 skulle dette udlignes. Degneembedet var ved at blive nedlagt, men fungerede nogle steder endnu. Meningen var at læreren skulle have

---

¹ Hjedbækvej 19 mellem Sørup og Støvring

noget af offeret, som ellers kun tilkom degnen, men det fik han ikke altid, da degnen jo så fik mindre. Patronen skulle levere brændsel til skolen og lærerboligen. Han havde også pligt til at sørge for at lærerens løn ikke blev for dårlig, da der tit var vrøvl med beboerne, som bl.a. skulle betale lærerens løn i naturalier. Lærerlønnen blev fastlagt af skoledirektionen, men kunne dog nedsættes eller forhøjes af kancelliet. Den ny anordning foreslog at han skulle have 6 tønder rug, 10 tønder byg in natura, samt 25 tønder byg betalt efter den gældende kapitelstakst (skat). Som løn fik han også foder til kreaturerne (to køer og seks får) og en jordlod med hegn omkring. På grund af overgangstiden, hvor degneembederne nedlagdes og det kom til at hedde kirkesanger og skolelærer, var der en kamp for at få hvad der tilkom én. Således levede læreren tit for 2/3 af den løn, som han skulle have. Med dette i bag hovedet, kan vi begynde med selve historien.

Episoderne udspillede i 1840 - 41, hvor det gik lidt trægt med posten. Der blev bragt breve og pakker 2 - 3 gange ugentlig mellem Aalborg og Kolding. Det syntes Peder Larsen var for lidt, og så var det han søgte skolekommissionen om tilladelse til at bruge skolens udhus til ophold for fire heste, som skulle befordre posten fra Gravlev til Hobro. Han understregede også i brevet, at hestene ville give forøget gødning til skoleloden, hvad han mente var nødvendigt. Skolekommissionen var afvisende og begrunder deres nej med at det vil skabe for megen uro i skoletimerne, når de rejsende skulle "aftræde" og når hestene skulle skiftes ud og fodres. Man var også bange for at læreren ville holde kro for de rejsende. Men Peder Larsen ville ikke godkende dette afslag og skrev derfor til amtmanden i skoledirektionen og fik hans ja.

Gravlev skole

poststation midlertidigt og at hesteskiftet ville ske udenfor skoletiden. Wulf mente også at præsten havde fået skolekommissionen imod tanken, fordi han sporede en partiskhed mod læreren fra præstens side.

Hovedbygningen på Buderupholm

Så fik pastor Gjerløff nys om sagen og skrev også et brev til amtmanden hvori der stod at læreren uden videre havde indrettet plads til hestene i skolehuset. Men amtmanden kunne jo kun sige at læreren havde fået tilladelsen til at holde heste af kærner Wulf i Aalborg, så det var i orden. Nu blev Gjerløff sur fordi han mente, man var gået bag hans ryg og fik derfor læst brevet op fra kærner Wulf, som begrundede tilladelsen med, at det ville fremme samfærdselen, og at skolen kun skulle fungere som

Præsten havde forsøgt at holde patronen, forvalter Wegener på Buderupholm², udenfor sagen, men nu skulle han også udtale sig, fordi han havde hørt at sagen var kommet videre til biskoppen i kancelliet. Wegener ville ikke udtale sig om Gjerløffs "uædle bevæggrunde", men var fuldt ud enig med kærner Wulf og skoledirektionen i at diligencestationen oprettedes. Dette blev årsagen til en lang og bitter strid mellem Peder Larsen og Gjerløff. Når præsten skulle besøge skolen for at holde øje med om alt gik regelmæssigt og ordentlig til, kom han som regel uanmeldt. I august måned 1840 stillede han i Gravlev skole og så der lå bagerdej på bordet og at læreren var væk. Nu havde præsten noget at klage over. Men Peder Larsen svarede igen med at det jo var i høsttiden og desuden var det jo halvandet år siden præsten sidst var på besøg. Han skulle besøge skolen én til to gange om måneden. Gjerløff svarede, at han havde været syg og at lægen havde forbudt ham ærgrelser. Han mente at disse var han altid sikker på at få i Gravlev skole, så derfor holdt han sig væk.

² Buderupholmvej 44

Højdepunktet i striden mellem disse herrer kom i marts måned 1841. Præsten havde modtaget klager fra to fattiglemmer og én gårdfæster om mishandling af deres børn. Gjerløff samt to skoleforstandere holdt kommission i skolestuen i børnenes påhør, igen uden skolepatron Wegener, som var selvskreven. Skolekommissionen, dvs. præsten, spurgte børnene om, hvad der var sket. De sagde, at læreren havde slået et barn med knyttede hænder i ansigtet, så at blodet flød ud af munden. Et andet barn sagde, at læreren også slog med et fire gange knyttet reb, som ellers hang omme bag ved kakkelovnen når præsten var på besøg. Dette reb blev brugt når eleverne ikke kunne deres lektier. Kommissionen enedes om at fradømme Peder Larsen hans revselsesret og idømte ham en mulkt på to Rigsdaler.

Efter at have stået model til disse beskyldninger klagede læreren til skoledirektionen. Den var øverste myndighed for skolevæsenet og bestod af amtmanden og amtsprovsten. Peder Larsen skrev, at Gjerløff var løgnagtig og ved flere lejligheder havde han udvist ondskab overfor ham. Læreren var også gal over at være blevet irettesat mens børnene hørte på det, da dette ville umuliggøre en fortsat god undervisning. Ligeså havde præsten under en eksamen udtalt at "Peder Larsen kun var et almisselem fra Thy og at kjolen han har på er let at afryste ham." Som attest på at det var Gjerløff, der var noget galt med, vedlagde Peder Larsen en udtalelse fra 14 beboere om, at de ofte havde tvivlet på om præsten var ved "sin fornufts fulde brug".

Skoledirektionen og skolepatron Wegener var enig i, at præsten havde handlet forkert. For det første var patronen ikke indkaldt til kommissionsmødet, og for det andet kunne skolekommissionen ikke idømme læreren en mulkt, og for det tredje skulle præsten ikke have irettesat læreren i børnenes påhør. Men Wegener ville dog ikke udtale sig om præstens sindstilstand. Skoledirektionen gik så vidt at de ville spørge øverste organ, kancelliet, om de stadig skulle undlade at afskedige præsten af hensyn til hans mindreårige børn. Det havde altså været på tale før. Men biskoppen, som var i kancelliet, mente der var fejl på begge sider, og ville derfor nøjes med en irettesættelse til præsten. Som slutbemærkning i brevet fra biskoppen til skoledirektionen skrev han "at alt dette kunne have været undgået, hvis ikke der var givet tilladelse til indkvartering af diligenceheste i Gravlev skole."

Og striden mellem lærer og præst fortsatte vel.